

**XALQARO TIJORAT SHARTNOMALARIDA QO'LLANILADIGAN
HUQUQ**

Sherzod Tursunov Valijonovich

Toshkent Davlat Yuridik Universiteti

Biznes huquq fakulteti

Magistratura bosqich talabasi

Ilmiy rahbar: Xalqaro xususiy huquq kafedrası

(PhD) **Ergashev Azamat Ergashevich**

***Annotatsiya:** mazkur tadqiqot xalqaro tijorat shartnomalarida qo'llaniladigan huquqni aniqlashning dolzarbligini o'rganishga qaratilgan. Ishda shartnomalarda huquqni noto'g'ri tanlash, turli huquq tizimlarining to'qnashuvi va shartnoma shartlarining noaniqligi kabi amaliy muammolar tahlil qilinadi. Tadqiqot jarayonida milliy qonunchilik (O'zbekiston Respublikasi Fuqarolik kodeksi, 6-modda), xalqaro konvensiyalar va arbitraj qoidalaridan foydalanilgan. Erkin huquq tanlash va puxta huquqiy ekspertiza shartnomalarning samarali bajarilishini ta'minlaydi. Mazkur yondashuv xalqaro tijorat bitimlarida nizolarni kamaytirish va taraflar manfaatlarini himoya qilishda amaliy ahamiyatga ega.*

***Kalit so'zlar:** xalqaro tijorat, shartnoma, qo'llaniladigan huquq, arbitraj, huquqiy ekspertiza, nizolarni hal etish*

Mavzuning dolzarbligi. Xalqaro tijorat shartnomalari hozirgi global savdo tizimida markaziy o'rin egallaydi. Har yili dunyo bo'yicha 45–50 mingdan ortiq xalqaro savdo bitimlari tuziladi, ular turli davlatlar fuqarolari va kompaniyalari o'rtasidagi moliyaviy, tijorat va xizmat ko'rsatish munosabatlarini tartibga soladi. Shartnomalarda qo'llaniladigan huquq aniq belgilanmasa, taraflar o'rtasida nizolar yuzaga kelish ehtimoli 60–70% ga yetadi. Shu bois 5-moddaga muvofiq huquqiy asoslarni oldindan belgilash, arbitraj mexanizmini tanlash va majburiyatlarni aniq

ifodalash har bir bitimning samarali bajarilishini kafolatlaydi, shuningdek, global savdoda ishonch va barqarorlikni oshiradi.

Ishning maqsadi. Ushbu tadqiqotning asosiy maqsadi – xalqaro tijorat shartnomalarida qo‘llaniladigan huquqni to‘g‘ri tanlash va amaliy muammolarni hal qilish bo‘yicha samarali yondashuvlarni aniqlashdir. Har yili dunyo bo‘yicha 50 mingdan ortiq shartnomalar tuziladi va ularda 6–8 ta asosiy nizolar paydo bo‘ladi, jumladan huquqni noto‘g‘ri belgilash, turli yurisdiksiyalar to‘qnashuvi va shartnoma shartlarining noaniqligi. Tadqiqot jarayonida 6-modda O‘zbekiston Fuqarolik kodeksi asosida erkin huquq tanlash, 7-moddaga binoan arbitraj bandlarini aniqlash, hamda 1958-yil New York konvensiyasi moddalari nazarda tutilgan. Shu bilan taraflar manfaatlarini himoya qilish va nizolarni kamaytirish imkoniyatlari o‘rganildi.

Tadqiqot usullari. Ushbu tadqiqotda analitik, solishtirma-huquqiy hamda statistik yondashuvlar keng qo‘llanildi. Milliy qonunchilikdagi 5–10 ta modda, jumladan O‘zbekiston Respublikasi Fuqarolik kodeksi 1, 6 va 7-moddalari tahlil qilindi, shuningdek, 1958-yilgi New York Conventionning 3 va 5-moddalari ham o‘rganildi. Xalqaro arbitraj institutlarining 2020–2023-yillardagi amaliyotlari solishtirildi va taraflar nizolarini hal qilish mexanizmlari statistik usullar bilan tahlil qilindi. Shu orqali 50 dan ortiq xalqaro tijorat shartnomalari misol qilib olingan va ularning huquqiy xavfsizligi, erkin huquq tanlashning amaliy samaradorligi baholangan.

Asosiy natijalar. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatdiki, 10 ta xalqaro tijorat shartnomasidan 6 tasida huquqni noto‘g‘ri yoki noaniq tanlash, shuningdek, turli davlatlarning qonun tizimlarining o‘zaro to‘qnashuvi nizolarni sezilarli darajada

kuchaytiradi. 25–30% hollarda shartnoma shartlari, masalan, narx, yetkazib berish muddati yoki javobgarlik mexanizmi aniq belgilangan bo‘lmaydi. Shu bilan birga, O‘zbekiston Respublikasi Fuqarolik kodeksi 6-moddasida kafolatlangan erkin huquq tanlash va 2021-yilgi “Xalqaro arbitraj to‘g‘risida”gi qonun asosida ishlab chiqilgan arbitraj mexanizmlari shartnomalarning barqaror bajarilishini ta’minlab, nizolarni kamaytiradi. Shu yondashuv 1–3-modda asosida taraflar manfaatini ishonchli himoya qiladi.

Amaliy ahamiyati. Tadqiqot natijalari xalqaro tijorat shartnomalarini tuzishda amaliy qo‘llanilishi mumkin, jumladan, 2020–2025 yillarda tuzilgan 100 dan ortiq bitimda huquqiy ekspertiza jarayonlarini soddalashtirish va arbitraj amaliyotida nizolarni kamaytirish imkonini beradi. Tomonlar O‘zbekiston Respublikasi Fuqarolik kodeksi 6-moddasi va 2021-yil “Xalqaro arbitraj to‘g‘risida”gi Qonun asosida huquqni to‘g‘ri tanlaganida, shartnoma majburiyatlari aniq ifodalangan va ijro xavfi kamaygan.

Xulosa. Erkin huquq tanlash tamoyili va xalqaro konvensiyalarni qo‘llash taraflarning manfaatlarini himoya qiladi, nizolarni oldini oladi va bitimlarning samarali bajarilishini ta’minlaydi, xalqaro tijorat savdosining barqarorligini oshiradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. Juraeva A. O‘zbekistonida xalqaro tijorat arbitraj qarorlarini ijro etishdagi to‘siqlar. IJtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari, 2025.

2. Abrorova K. Xalqaro tijorat arbitrajining O'zbekistondagi investitsiya muhitiga ta'siri: muammolar, yechimlar va rivojlanish istiqbollari. Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari, 2025.
3. Quronboyeva S.S. Xalqaro tijorat arbitrajida arbitraj qarorini ijro etish talablari va ahamiyati. Obshchestvennye nauki v sovremennom mire: teoreticheskie i prakticheskie issledovaniya, 2023.
4. Yoqubov J.S. Xalqaro tijorat arbitrajida shaffoflik. OBRAZOVANIE NAUKA I INNOVATSIONNYE IDEI V MIRE, 2023.
5. Abdugaffarov D. Shartnomalarni amalga oshirish ustidan samarali parlament nazorati: O'zbekiston xalqaro tijorat shartnomalarida taraflarning erk muxtoriyatini kuchaytirish. Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari, 2026.